

John Lewis Gaddis

DESPRE
MAREA STRATEGIE

Traducere de Dan Sociu

POLIROM
2020

Cuprins

<i>Prefață</i>	9
Capitolul 1. Dincolo de Hellespont	13
Capitolul 2. Ziduri lungi	33
Capitolul 3. Profesori și pripoane	59
Capitolul 4. Suflete și state	81
Capitolul 5. Prinții ca pivoți	103
Capitolul 6. Lumi noi	127
Capitolul 7. Cei mai mari strategii	153
Capitolul 8. Cel mai mare președinte	177
Capitolul 9. Ultima și cea mai mare speranță	205
Capitolul 10. Isaiah	235
<i>Note</i>	249
<i>Index</i>	295

III

Nord-americanii britanici trăiau simultan la marginea unui ocean vast, dar navigabil, a unui continent pretins de Spania în sud și de Franța în nord și în vest și a tulburărilor dezlănțuite acasă de succesorii lipsiți de capacitatea de a se orienta ai Elisabetei. Ea fermecase, intimidase, lingușise, cedase în fața parlamentului și îl ignorase cu atâta iscusință, încât nu se confruntaseră niciodată direct¹². Primii Stuarti însă au făcut tot posibilul să provoace lupte pe care nu le puteau câștiga. De asemenea, au estompat distincția făcută de regina răposată între credințele oamenilor și acțiunile lor, jucându-se de fapt cu chibriturile în timp ce Europa se îndrepta spre Războiul de Treizeci de Ani, purtat din rațiuni religioase. Până în 1642 războiul civil izbucnise în Anglia, într-un context atât de ambiguu, încât istoricii încă dezbat cine cu cine s-a luptat și pentru ce¹³. Totuși, șapte ani mai târziu acest conflict l-a costat capul pe Carol I.

Violența a crescut numărul de motive pentru emigrare, ca și promisiunea unor oportunități comerciale la sosirea în America, toleranța față de credințele religioase și perspectiva unui regim mai blând. Evenimentele interne perturbatoare – inclusiv un experiment republican ratat, sub conducerea lui Oliver Cromwell – au făcut Londra să considere că nu prea avea de ales decât să permită un „mozaic de comunități” în colonii. Până când Carol al II-lea a făcut din ușurătate drumul său spre „restaurație” în 1660, eterogenitatea se instituisese deja pe celălalt mal al Atlanticului¹⁴.

Regimul „leneș, lung și lasciv”¹⁵ al lui Carol s-a sfârșit în 1685, odată cu succesiunea la tron a încăpățânatului său frate Iacob al II-lea, a cărui domnie a avut-o doar pe ultima dintre aceste trăsături. Catholic convins, și-a propus să întoarcă Anglia către Roma, „modernizând-o” în același timp după modelul administrat de la centru al Franței lui Ludovic al XIV-lea : coloniile aveau să urmeze curând¹⁶. Dar trei ani mai târziu, când nașterea unui fiu a făcut probabilă succesiunea catolică, Wilhelm de Orania, soțul olandez protestant al Mariei, fiica protestantă a lui Iacob, a lansat cea mai de succes invazie peste Canalul Mânecii de la cea a unui William de dinainte, din 1066. Iacob a fost detronat, William și Maria l-au înlocuit și americanii au fost lăsați încă o dată pe cont propriu. „Revoluția” din 1688 le-a asigurat o *evoluție* continuă – în același timp în care a justificat, prin precedentul pe care l-a creat, rezistența la eforturile viitoare de a inversa ceea ce fusese lăsat să evolueze.

Lecțiile anului 1688, afirma principalul său ideolog, John Locke, au fost că „nu poate exista decât o singură putere supremă, cea legislativă, căreia i se subordonează și trebuie să i se subordoneze toate celelalte”, însă „în mâinile oamenilor rămâne puterea supremă de a înlătura sau de a schimba legislativul”¹⁷. Principiile par să se contrazică – cum pot supremațiile să se împartă? –, dar în acel puzzle, sugerează istoricul perioadei moderne Robert Tombs, se găsesc fundațiile culturii politice a Angliei de după Stuarti :

Suspiciune față de Utopii și de zeloși ; Incredere în simțul comun și în experiență ; respect pentru tradiție ; preferință pentru schimbarea treptată ; și opinia conform căreia „compromisul” este victorie, nu trădare. Aceste lucruri rezultă deopotrivă din eșecul absolutismului regal și al republicanismului evlavios : eșecuri costisitoare și eșecuri rodnice¹⁸.

„Apropierea” lor (termenul util al lui Machiavelli) era elisabetană, deși Maiestatea Sa nu ar fi salutat o monarhie „constituțională”. Ar fi văzut însă beneficiile *balansării* contrariilor : ea practica această artă în fiecare zi. Ar fi considerat eforturile succesorilor săi de a *reconcilia* contrariile periculos de prostești. Ea înțelegea horticultura politică : faptul că lucrurile cresc cel mai bine când diversitatea e permisă și când rădăcinile nu sunt examinate prea îndeaproape. Așa că ar fi fost de acord cu Edmund Burke, probabil.

IV

Acesta a luat cuvântul în parlament, pe 22 martie 1775, ca să explice ce deveniseră americanii Marii Britanii. Burke a afirmat că aceștia erau „un popor recent, [...] a cărui forță încă nu a ajuns la maturitate”. Americanii dăduseră dovadă de o „sârguință robustă”, ce rezulta din moștenirea libertății engleze, republicanismul local, credințele diverse, dependența profitabilă, deși incomodă de sclavie, tendința de a provoca la dispută care venea din gradul mare de alfabetizare, precum și din autonomia impusă de cele „trei mii de mile de ocean [...] între voi și ei”. În afară de „o neglijare înțeleaptă și salutară”, ei „datorează puțin sau nimic oricăreia dintre grijile noastre”. În realizările lor „sint că dispar toată mândria dată de putere și toată infatuarea cu privire la înțelepciunea născocirilor omenești. [...] Să punem ceva din asta pe seama spiritului Libertății”¹⁹.

Fuseseră într-adevăr puține „născociri” în politica Americii de Nord britanice în prima jumătate a secolului al XVIII-lea. Lungile războaie europene nedecise și ascensiunea, sub o monarhie slăbită, a unor „partide” politice distincte au lăsat puțin timp sau energie pentru proiecte coloniale ambițioase. Între timp, nepăsarea americanilor când li se dădeau instrucțiuni descuraja eventualele încercări. „Mi-am imaginat, ca majoritatea tinerilor începători, că [...] ar trebui să fiu capabil să fac o schimbare majoră în mersul lucrurilor”, a scris un guvernator colonial umilit în 1737, „dar puțină experiență cu acești oameni și reflecția asupra stării de lucruri de acasă mă fac să nu mai comit această greșeală”²⁰.

Asemenea lejeritate însă nu prea avea cum să dureze. Coloniile își dublau populația o dată la 25 de ani, a observat Benjamin Franklin în 1751 : peste un secol, „cel mai mare număr de englezi va fi de această parte a apei”²¹. Din această cauză, expansiunea spre vest a devenit imperativă, dar francezii și aliații lor amerindieni le stăteau americanilor în cale. În 1754, când George Washington, pe atunci tânăr colonel, nu a reușit să recucerească un fort britanic de frontieră²², a izbucnit un nou război. Războiul de Șapte Ani s-a întins în scurt timp în Europa, India și pe mare. Cel mai dramatic eveniment din timpul conflictului a fost pierderea de către francezi a Québecului în favoarea britanicilor în 1759, fapt care a forțat retragerea completă a Franței din America de Nord.

Pacea de la Paris din 1763 a părut a fi un triumf anglo-american, dar de fapt a răcit relațiile dintre învingători. Războiul făcuse oficialitățile să dea mai multă atenție coloniilor : de ce atunci să-și piardă din nou concentrarea administrația colonială postbelică, au întrebat miniștrii regelui George al III-lea ? Oare nu trebuia ca americanii, care, după unele calcule, plăteau cele mai mici impozite dintre toate popoarele, să dea mai mult pentru securitatea pe care o obținuseră ? Puteau britanicii, oricât de inteligent erau finanțați acum de Banca Angliei, să acumuleze datorii la nesfârșit ? Oare nu trebuia să reglementeze cineva colonizarea dincolo de Apalași, împiedicând coliziunile dintre americanii importați și cei indigeni ? La ce bun să ai un imperiu dacă nu îl conduci²³ ?

Pentru americanii obișnuiți cu o abordare blândă însă, asemenea întrebări sugerau un control dur care, odată aplicat, putea să nu mai fie retras²⁴. Au urmat uimirea, apoi resentimentele și apoi, odată cu Legea Timbrului din 1765, rezistența activă. Având puține mijloace de a se impune la o distanță atât de mare, parlamentul a dat înapoi, mulțumindu-se cu așa-numitul Declaratory Act din 1766, prin care își rezerva dreptul de a reinstitui ceea

ce tocmai abrogase. Burke a ironizat usturător această țâfnă : „După ce ai făcut această lege, trebuie să faci încă una, prin care să o pui în aplicare – și tot așa, într-un ciclu nesfârșit de eforturi zadarnice și neputincioase, fiecare lege măreață pe care o dai trebuie să fie însoțită de o lege mică, precum un scutier care să îi care armura”²⁵.

Problema consta în supremațiile opuse ale lui Locke : poporul trebuie să se supună guvernului, dar guvernul trebuie să reflecte voința poporului. Locke însă propusese acest mers pe sârmă pentru o insulă mică. Când se întindea peste un ocean mare – unde distanța împiedica reflectarea și permitea nesupunerea –, sârma devenea prea subțire. Burke a înțeles dificultatea încă din 1769 :

Americanii au făcut o descoperire, sau cred că au făcut-o, și anume că vrem să-i oprimăm : noi am descoperit, sau credem că am descoperit, că ei vor să se revolte. Severitatea noastră le amplifică comportamentul nepotrivit, noi nu știm cum să avansăm, ei nu știu cum să se retragă²⁶.

Se putea ieși din această situație numai dacă își împărțeau nemulțumirile : „Orice guvernământ, în fapt orice folos sau plăcere a oamenilor, orice virtute și orice faptă prevăzătoare se întemeiază pe compromis și schimb. Balansăm neajunsurile ; dăm și luăm ; remitem niște drepturi ca să ne putem bucura de altele. [...] Dar, în toate înțelegerile drepte, lucrul cumpărat trebuie să fie oarecum proporțional cu plata”. Burke și-a încheiat discursul din 1775 cu următoarea perorație : „Tăgăduiți-le [americanilor] această participare la libertate și o să rupeți acea singură legătură care a făcut la început și trebuie încă să mențină unitatea imperiului”²⁷.

V

David Bromwich, biograful lui Burke, a observat cu privire la un discurs al lui George Grenville, prim-ministrul lui George al III-lea pe vremea Legii Timbrului, că sfârșitul argumentului acestuia nu „își amintea începutul”²⁸. Grenville a încercat să arate că centrul unui imperiu putea să pună preț pe libertățile periferiilor sale constrângându-le în același timp. Pericle, în orația sa funebră, încercase ceva similar : a început prin a lăuda respectul atenienilor pentru coloniile lor, dar a încheiat prin a elogia folosirea forței pentru

a le ține sub control²⁹. Ambii au uitat, înainte să încheie, cum începuseră : au pierdut din vedere proporționalitatea dintre lucrurile cumpărate și prețurile plătite.

Revoluționarii americani au avut o memorie mai bună. Educați din școală cu texte clasice (chiar dacă amintite mai degrabă în traducere), ei au văzut în eșecurile democrației grecești și ale republicii romane lecții imediate convingătoare. Venerau ceea ce considerau a fi dreptul cutumiar saxon, uzurpat de normanzi, adus înapoi în *Magna Carta*, periclitat de Stuarts, recuperat în 1688, dar aflat acum în pericol din cauza regilor, parlamentelor și administratorilor coloniali corupți. Declarația lor de Independență a reîntărit eliberările intelectuale ale anului 1776, chiar în timp ce le reflecta : *Avuția națiunilor* a lui Adam Smith, primul volum din *Istoria declinului și a prăbușirii Imperiului Roman* de Edward Gibbon și, cel mai puternic, *Simpul comun* al lui Thomas Paine, care susținea că „presupunerea că acest continent va mai rămâne mult timp supus vreunei puteri externe contravine rațiunii, ordinii universale a lucrurilor și tuturor exemplelor din trecut”³⁰.

Paine insista că monarhiile apăruseră nu prin merit, ci pentru că duraseră mai mult decât amintirile. Primul rege fusese probabil doar „huliganul-șef dintr-o bandă de răufăcători”. Cu siguranță, exemplul lui William Cuceritorul, „un bastard francez care a debarcat pe țărmul englez împreună cu niște bandiți înarmați și care s-a autoproclamat regele Angliei în ciuda protestelor localnicilor, [...] nu are nimic divin în el”. Dacă natura ar respecta monarhia, nu ar ridiculiza-o atât de adesea „oferind omenirii un MĂGAR ÎN PIELE DE LEU”. Ce logică ar putea avea ca „un tânăr de 21 de ani” – George al III-lea avea 22 când a urcat pe tron, în 1760 – „să le spună câtorva milioane de oameni, mai bătrâni și mai înțelepți decât el, că oprește de la promulgare anumite legi”³¹.

În pofida dimensiunilor lor reduse și a rarității lor relative, republicile, de la cea a Romei înapoi, se descurcaseră mai bine. Prin încurajarea egalității diminueaseră aroganța și, astfel, amnezia pe care o aduce mândria : Olanda și Elveția au prosperat în pace într-o epocă a rivalităților monarhice distrugătoare. Americanii înșiși, pe măsură ce cartele lor coloniale s-au transformat în adunări reprezentative, au devenit republicani fiindcă au fost lăsați atât de mult timp pe cont propriu. Comerțul lor dinamic și *absența* aurului și argintului au putut să le asigure „relații de pace și prietenie cu întreaga Europă”. Așa că „de ce am înfrunța noi întreaga lume?”³².

Independența era înspăimântătoare numai pentru că arhitectura ei era incompletă : cum puteau să rămână împreună treisprezece republici având

ambii continentale? Paine era nesigur în această privință, dar știa că „o guvernare proprie este dreptul nostru natural” și că nevoia era urgentă. „Libertatea este hăituită pe întregul glob pământesc. Asia și Africa au eliminat-o de mult. Europa o privește ca pe o străină, iar Anglia a avertizat-o că trebuie să plece. Primiți-i pe fugari și pregătiți la timp un refugiu pentru omenire!”³³ Puține încheieri de argumente și-au amintit mai răsunător de începuturile lor.

VI

Broșura lui Paine a fost echivalentul literar al corăbiilor incendiare ale Elisabetei: un dispozitiv incendiar menit să descurajeze dușmanul, să alcătuiască o apărare și să facă istoria să pivoteze. Nu toate deodată, bineînțeles. Cum să *asiguri* independența americană – spre deosebire de proclamarea ei – nu era deloc clar când a apărut *Simplul comun*, în ianuarie 1776. Paine însă a schimbat psihologiile. Britanicii, la fel ca spaniolii în 1588, aveau să-și mențină pentru moment superioritatea militară. Dar urma să le fie mai greu acum să aibă încredere că Dumnezeu sau istoria, dreptatea sau rațiunea ori pur și simplu înclinarea arenelor în care concureau erau de partea lor³⁴.

Șase luni mai târziu, domnul Jefferson face eforturi în Declarația de Independență să explice ideea: „Când, în cursul evenimentelor umane, devine *necesar* pentru un popor [...] să-și asume între puterile pământului o poziție *independentă și egală* la care *Legile Naturii și ale Creatorului Naturii* îi dau dreptul, *respectul* datorat opiniilor umanității îl *obligă* să declare cauzele care îl *determină* să se separe”³⁵. Chiar dacă au fost scrise în grabă, cuvintele lui Jefferson i-au lăsat fără replică pe britanici, capabili doar să continue ce începuseră la Lexington, Concord și Bunker Hill în anul precedent: suprimarea libertăților pe care regele și parlamentul pretinseseră că le respectă.

Jefferson era un geniu, observă istoricul Joseph Ellis, în ceea ce privește ascunderea contradicțiilor în interiorul unor abstracții. Bărbatul din Virginia care insista că „toți oamenii sunt creați egali” a sosit la Philadelphia însoțit de sclavi îmbrăcați opulent³⁶. Declarația sa a legat principii universale de o listă neverosimil de lungă de nedreptăți – 27 în total – comise de George al III-lea *în persoană*: din această cauză, documentul complet nu poate fi citat astăzi fără să pară puțin cam ridicol. Iar Jefferson, ca și Paine, nici nu a spus nimic despre ce *tip* de guvernământ ar putea să-l înlocuiască pe